

ВПЛИВ ФЛУКТУАЦІЇ НАФТОГАЗОВОГО СЕКТОРУ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано наукові підходи до флуктуації нафтогазового сектору на трансформацію світової економіки. Розглянуто вплив кон'юнктурних параметрів світового нафтового та газового ринків на розвиток технологічного прогресу та трансформацію світової економіки. Виявлено дуалістичний вплив флуктуації нафтогазового сектору на розвиток світової економіки, що, з одного боку, є чинником стимулювання світового економічного зростання, а з іншого, змінює роль основних гео економічних гравців глобального розвитку.

Ключові слова: *нафтогазовий сектор, світова економіка, трансформація, світовий ринок нафти, світовий ринок природного газу, нафтопереробна промисловість, сланцева революція, гео економічні стратегії.*

The article analyzes the scientific approaches to the fluctuations of the oil and gas sector in the transformation of the global economy. The influence of situational parameters global oil and gas markets, the development of technological progress and the transformation of the global economy. Discovered dual effect of fluctuations in oil and gas sector of the world economy, on the one hand, is a factor in stimulating global economic growth, on the other, changes the role of the main players of global geo-economic development.

Keywords: *oil and gas, the world economy, transformation, global oil market, global natural gas market, oil industry, shale revolution, geo-economic strategy.*

¹ д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Київського економічного інституту менеджменту

В статье проанализированы научные подходы к флуктуации нефтегазового сектора на трансформацию мировой экономики. Рассмотрено влияние конъюнктурных параметров мирового нефтяного и газового рынков на развитие технологического прогресса и трансформации мировой экономики. Выявлено дуалистический влияние флуктуации нефтегазового сектора на развитие мировой экономики, что, с одной стороны, является фактором стимулирования мирового экономического роста, а с другой, меняет роль основных геоэкономических игроков глобального развития.

Ключевые слова: *нефтегазовый сектор, мировая экономика, трансформация, мировой рынок нефти, мировой рынок природного газа, нефтеперерабатывающая промышленность, сланцевая революция, геоэкономические стратегии.*

Постановка проблеми. У сучасній економіці вкрай гостро стоять питання забезпеченості енергетичною сировиною, вичерпності вуглеців, їх дорожнеча, а також непередбачуваність розвитку світового ринку енергоносіїв. Впродовж багатьох століть один вид енергетичної сировини змінював інший, але що лежить в основі цього заміщення, і за якими законами відбувається заміна сировини, не було досліджено. Більш того, не були досліджені закони зміни енергетичної сировини або, точніше, енергетичного укладу і відповідно яким чином відреагує на таку зміну світова економіка, як вплине волатильність світових цін на нафту на економічне зростання та макроекономічну стабільність тощо. Вивчення цієї проблеми відкривають великі перспективи в галузі прогнозування тривалості того чи іншого енергетичного укладу і, отже, дає можливість більш ретельного планування як економік окремих країн, так і світової економіки в цілому.

На сьогодні світ стоїть на порозі зміни одного енергетичного укладу на інший. Однак недостатня вивченість цієї проблеми не дозволяє однозначно зрозуміти, як реагувати на зміни, що відбуваються на ринку енергоресурсів.

Більше того, світова економіка на сьогодні переживає структурну кризу. Існує багато поглядів на цю проблематику. Зокрема, однією з причин кризи вважається зміна нафтового укладу на газовий, а зміна енергетичного укладу завжди супроводжується кризою, оскільки криза в даному випадку означає нижню точку енергетичної хвилі.

Втім, процеси, що відбуваються у нафтогазовому секторі, мають вплив не лише на світову енергетику у цілому, але і на докорінні зміни всієї світової економіки. Зміна обсягів видобутку та ціни нафти та газу на світовому ринку призводила до суттєвих зрушень у галузевій та територіальній структурі світового господарства. У сучасний період глобального розвитку технологічні та фінансові переваги країн-лідерів у нафтогазовому секторі дають змогу впливати на параметри світового енергетичного ринку, що у свою чергу закладає підвалини зміни темпів зростання та трансформації світової економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток світових ринків нафти та газу є актуальною темою досліджень світової економічної науки. Рішення означеної проблематики має ядро виражений багатоаспектний характер. Загальнотеоретичні засади досліджуваних питань розглянуті в наукових працях провідних західних економістів, таких, як, Дж.Форрестер, Дж.Сакс, Ф.Ларрен, Д.Стігліц, Е.Далфер, Дж.Кларк, М.Портер, Дж. Харвей, Ф.Хуберт, Ф.Махлуп, П.Кругман, Д.Еппл, Дж.Мід, П.Робертс та інші.

Значний вклад в розробку теоретичних та прикладних аспектів функціонування світового ринку енергоносіїв внесли дослідження таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як А. Адельманс, Г.Вільямсон, Л. В. Баб'як, О. В. Баб'як, В. Бурлака, Д. В. Бусарев, Д.Даннінг, К.Кемпбел, І.О.Кірнос, О.А.Кратт, С.Мастерс, Д.Мерфі, Н. К. Максишко, Дж.

Мюельбауер, Л. Нунціат, П.Одела, П.Солберг, М. Хілі, С. С. Чеверда, О.А. Швидкий, О. Шпак та ін.

Втім, не отримали належного дослідження питання впливу флуктуаційного розвитку нафтогазового сектору на трансформацію світової економіки.

Мета статті полягає у виокремленні сучасних тенденцій розвитку та впливу інноваційного розвитку нафтогазового сектору на трансформацію світової економіки.

Викладення основного матеріалу. Сучасна структура світової економіки характеризується високим ступенем глобалізації, інтеграції і зростанням взаємозалежності її окремих галузей. Найбільш значущою є світова енергетика, яка все більше стає базовим сектором світового господарства, набуваючи риси глобальної системи, яка визначає не лише розвиток окремих держав, а й великих регіонів, будучи при цьому ареною зіткнення різних політичних інтересів і економічних протиріч. Світова енергетика набуває роль головного важеля у вирішенні завдань зростання національного добробуту, наповнення державних бюджетів і забезпечення геополітичних інтересів гравців-країн в окремих регіонах світу. Глобальна криза 2008 року стала каталізатором кардинальних змін на світових енергетичних ринках. За цих умов загострилася конкуренція за ринки збуту між країнами-виробниками вуглеців. З'явилися альтернативні джерела енергії, проекти, постачальники і нові ринки.

Основними факторами та об'єктивними умовами розвитку глобалізації світової енергетики стали:

- значне зростання обсягів міжнародної торгівлі енергоресурсами і як наслідок зростання попиту на енергоресурси з боку як розвинених країн, так і країн, що розвиваються;
- виснаження сировинної бази традиційних вуглеців;
- все більша віддаленість регіонів видобутку нафти і газу від ринків збуту і збільшення протяжності трубопровідних маршрутів;

- зміни у сфері технологій енергозбереження, видобутку, виробництва, переробки ПЕР;

- наявність транспортних альтернатив (залізничні та морські перевезення).

Щодо нафти як енергоносія глобалізація грає двояку роль. З одного боку, завдяки прискореному поширенню досягнень науково-технічного прогресу, глобалізація сприяє зниженню енергоємності сучасної економіки і таким чином діє в бік зменшення як загального споживання енергії, так і відносної частки цього дорогого енергоносія. З іншого боку, в рамках НТР підвищуючи межі економічної доступності запасів нафти, процес глобалізації знижує гостроту проблеми виснаження запасів, збільшує пропозицію цієї сировини за конкурентними і прийнятним для світової економіки цінами.

Нафтовий шок 1970-х рр. завдяки впровадженню заходів енергозбереження в розвинених країнах, що стимулювало технологічний прогрес та після впливу країн ОПЕК на ціновий максимум у 1980-х рр. спричинив трансформацію світової економіки на основі поширення 5-го технологічного укладу з пріоритетним розвитком четвертинного сектору (сфери послуг), інформаційних технологій, електронної промисловості, інформаційно-комунікаційних технологій, оптоволоконної промисловості, телекомунікації, роботи будівництва, зростання видобутку та використання газу.

Після нафтових криз 1970-х і 1980-х рр., більша частина наукової дискусії щодо впливу нафтогазового сектору на світову економіку точилась навколо питань щодо обмеження постачання, енергетичної безпеки, впливу на світовий нафтогазовий ринок з боку країн-членів ОПЕК.

У 2000-х рр. обговорення розвитку нафтогазового сектору у світовій науці стосувались проблеми вичерпання викопних вуглеводнів та змін клімату під дією емісії CO₂. Набула поширення та всесвітнього визнання ідея сталого розвитку. Зокрема в ЄС вже в Амстердамському договорі запроваджено пріоритет стратегії сталого розвитку ЄС, згодом цей пріоритет

було відображено у Лісабонському договорі» та у Стратегії «Європа 2020», прийнятій у 2010 р. [20]. Відповідно цих завдань щодо нафтогазового сектору стосується адаптація до зміни клімату, зменшення споживання енергії в транспортному секторі, перехід до безпечного і сталого низьковуглецевого розвитку на основі ресурсозбереження.

Постулат щодо обмеженості технологічнодоступних запасів нафти та газу паралельно з фінансіалізацією світової економіки спричинив появу «нафтової бульбашки» у період з 2005 по 2008 рр., коли ціна нафти зростала не завдяки зміні фізичних обсягів на світовому нафтовому ринку та зростанні попиту завдяки економічному піднесенню в більшості регіонів світу, а під впливом спекулятивних дій на ринках деривативів. Оскільки в більшості світових контрактів ціна природного газу пов'язана з ціною нафти, то паралельно відбулось зростання ціни газу. Максимум ціни припав на 2008 р.

Однак світова фінансово-економічна криза 2007–2008 рр. мала наслідком не лише зниження світового попиту на нафту та природний газ, але і кризу світових фінансових ринків, а у подальшому підвищення регулятивних вимог до надійності кредитно-банківських установ. Тому ціни сирової нафти, а, відповідно й природного газу, впали у 2009 р. але з поступовим відновленням світової економіки поступово знову почали зростати і з 2011 р. по 2014 тримались з невеликими коливаннями на рівні вище 100 дол. США за барель марки Brent.

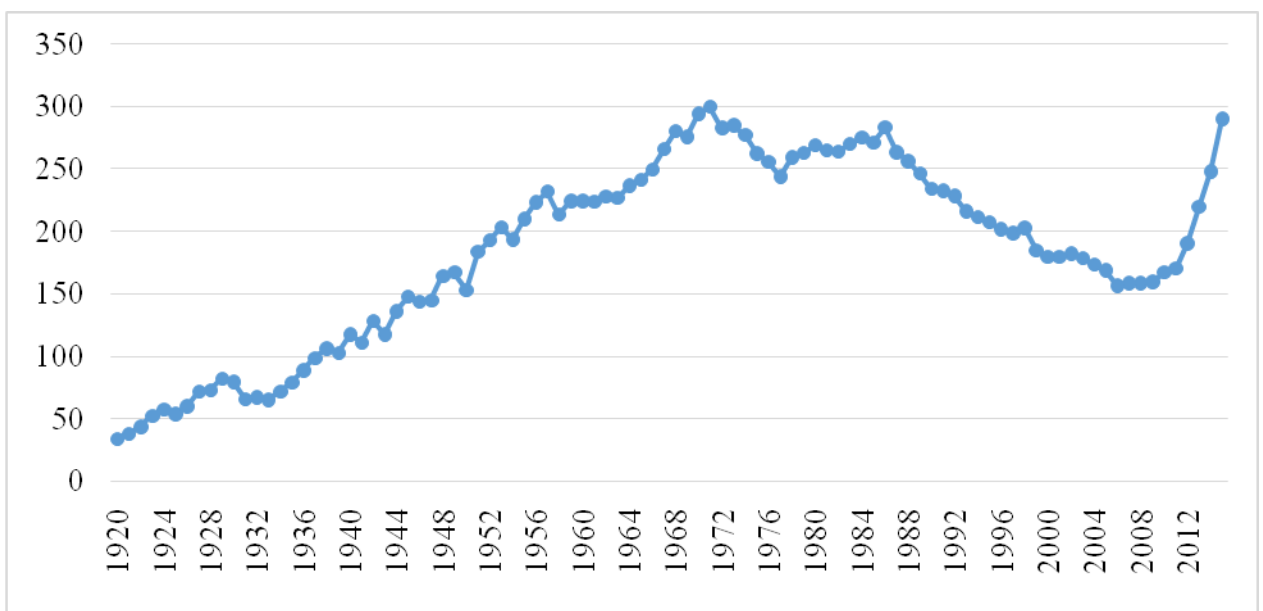
Історично високі ціни на нафту та газ призвели до нової трансформації світової економіки. Трансформаційні зміни світової економіки під впливом флуктуацій нафтогазового сектору стосуються наступних напрямів:

- стрімкий розвиток альтернативної енергетики (здешевлення технологій, широке комерційне застосування, підвищення енергозабезпеченості країн);
- нові форми державно-приватного партнерства;
- сланцева революція як причина зміни світових енергопотоків (поширення та комерціалізація технологій видобутку неконвенціональних

нафти та газу спочатку у США, а згодом в інших країнах та регіонах світу);

- поява нових технологій зберігання та транспортування газу, що потребує нових підходів до розвитку національних та міжнародних нафто- і газотранспортних систем;
- підвищення екологічних вимог на всіх етапах технологічного ланцюга нафтогазового сектору від видобутку до постачання кінцевому споживачу.

Попри активний розвиток альтернативних джерел енергії провідні світові аналітичні центри і міжнародні організації прогнозують тривалу залежність від нафтогазового сектору світового економічного зростання. Висока питома вага нафтогазового сектору у світовому енергобалансі спричинила вплив на світову економіку з боку США (рис. 1), які змогли забезпечити рентабельність, за умов надлишкової пропозиції та зниження цін на світових ринках нафти та газу.

Джерело: побудовано за даними [13].

Рис. 1. Виробництво сирової нафти у США, на січень місяць з 1029 по 2015 р., тисяч барелів

Оскільки сировинні товари, якими є нафта та газ, на світовому ринку визначаються у доларах США, то зміцнення обмінного курсу долара до інших валют також є чинником зниження ціни нафти.

Іншою країною, яка може вплинути на флуктуацію нафтогазового сектору є Саудівська Аравія. Однак внаслідок геополітичних причин та бажання залишити частку світового ринку навіть за умови зниження ціни Саудівська Аравія не зменшила обсяги постачання на світовий ринок нафти та газу. Світовий газовий ринок демонструє уповільнення розвитку, оскільки триває висока конкуренція з дешевими джерелами енергії (у першу чергу з нафтою). Світовий ринок альтернативних джерел енергії також уповільнився завдяки втраті конкурентних цінових переваг.

Висновки. Флуктуації нафтогазового сектору мають дуалістичний вплив на розвиток світової економіки: з одного боку, є чинником стимулювання світового економічного зростання, а з іншого, змінюють роль основних гео економічних гравців глобального розвитку. Флуктуації нафтогазового сектору є стимулом для урядів і міжнародного співтовариства удосконалювати використання енергетичних ресурсів та стимулювати інвестиції у перспективні енергетичні проекти. Волатильність світових цін на нафту посилює роль країн-глобальних лідерів, які демонструють переваги технологічного прогресу та висококонкурентних засад ведення бізнесу.

Список використаних джерел

1. Баб'як Л. В. Нафтогазовий комплекс України в умовах ринкової економіки [Електронний ресурс] / Л. В. Баб'як, О. В. Баб'як // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 776. – С. 347–351.
2. Бурлака В. Г. Сучасні тренди науково-технологічного розвитку та їх роль у нафтовому секторі / В. Г. Бурлака // Актуальні проблеми економіки . –

2013. – № 5. – С. 54–65. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2013_5_8.pdf
3. Бусарев Д. В. Структурна асиметрія світового енергетичного балансу / Д. В. Бусарев // Економіка та держава. – № 11/2011. – С.11–113.
4. Кратт О. А. Світовий ринок нафти вибір інструментарію пізнання / О. А. Кратт, І. О. Кірнос // Научные труды ДонНТУ. – Серия: экономическая. – Выпуск 37–2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.com.ua/articles/book/13515-Sv%>
5. Максишко Н. К., Чеверда С. С. Аналіз прогнозованості динаміки світових цін на нафту та природний газ / Н. К. Максишко, С. С. Чеверда // Вісник Запорізького національного університету. – №2(6). – 2010. – 122–129.
6. Малиновський О. Нафтогазовий сектор України: прозорість функціонування та доходів / О. Малиновський, Н. Беліцер, О. Тодійчук, С. Долінчук, Я. Клепач. – К.; Севастополь, 2008. – 328 с.
7. Muelbauer J. Credit, the stock market and oil / Muelbauer J. and L. Nunziata, University of Oxford, Working paper, (2001), June.
8. Підчоса О. В. О. Інвестиційна діяльність ТНК у світовій нафтогазовій галузі: детермінанти розвитку / В. Підчоса // Економічний часопис-XXI. №11–12 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2011/11-12/20117.html>
9. Шпак О. Г. Методичні та організаційні підходи до вдосконалення управління ринком нафти і нафтопродуктів / О. Г. Шпак // Проблеми науки. – 2003. – № 9. – С. 20–26.
10. Швидкий О.А. Сучасні фактори розвитку світового енергетичного ринку / О.А. Швидкий // Міжнародна економічна політика. У 2 частинах. – Ч. II. – 2012. – С.443–449.
11. Швидкий О.А. Нафтогазові ТНК і глобальна енергетична безпека / О. А. Швидкий // Ринок цінних паперів України. – 2012. – №10. – С.25–31.

12. Transforming global markets for clean energy products. Energy Efficient Equipment, Vehicles and Solar Photovoltaics // IEA Report for the Clean Energy Ministerial. – Paris, International Energy Agency. – 2010. – 68 p.
13. Сайт U.S. Energy Information Administration. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.eia.gov/>